

ničke točke za oba primjera također rizici te strahovi od rizika. Glavno značenje dobivaju novi, demokratičniji oblici komuniciranja i odlučivanja, koji se nadovezuju na rješenja problema kakvoće življenja u sjeni tradicionalnih i novih tehnologija u Sloveniji.

Upravo je pojavnost tehnološkog rizika u Sloveniji pokazala, kako ta država prelazi iz tradicionalne u postindustrijsko rizično društvo, što je svakako nezaobilazan Lukiščekov doprinos. Njegov znanstveni rad nije samo rekonstruirao ideje, koje su od Drugog svjetskog rata ukazivale na utjecaj znanosti i tehnologije za politiku, nego se kritički odredio prema tehnokratskoj koncepciji te utemeljio svoja polazišta na kategoriji rizika i pokazao da je ideja neutralne znanosti neprirodna.

No, krunsko je u svakom slučaju otkrivanje posljedica, koje neprestana znanstvena i tehnološka revolucija ostavlja politici, posebice u pojavnosti niza subpolitika, koje ograničavaju monocentričke politike pa tako znanstvena subpolitika i njezina odgovornost dobivaju posebno značenje. Upravo zbog iskazane dosljednosti budućem čitatelju možda će manjkati nešto kritičnije Lukšičeve pozicije naspram pojedinih autora, čije je koncepcije zdušno prihvatio, a s obzirom na izbor primjera NSRAO te aktualnost, teoretski pristup problematici radioaktivnih otpada ne bi bio suvišan.

U cjelini knjiga ne pretpostavlja samo rizičnu tehnologiju kao izazov demokraciji, nego izaziva i k političkoj ekologiji poziva sve one koji žele sudjelovati pri oblikovanju odluka za učinkovitije rješavanje problema rizičnih tehnologija, ali i tražiti nove primjerenije tehnologije.

Goran Ivanović

JAHRBUCH ÖKOLOGIE 2000.

Izdanje novog sveska *Godišnjak ekologije 2000* donosi, kao i obično u proteklih osam godina (izlazi od 1992.) niz zanimljivih tema i pristupa socijalnoekološkim problemima za koje uredništvo drži da su aktualni u ovoj, toliko isticanoj dvijetisućitoj godini, koja ima jubilarno značenje za kršćanstvo i zapadni svijet. Njezin doček vjerojatno je najskuplje proslavljen od svih dosada u povijesti čovječanstva.

* * *

U prvom dijelu pod naslovom *Perspektive* četiri su zanimljiva priloga.

U članku pod naslovom *Svjetski etos i znanosti*, Günter Altner se osvrće na problem svjetskog etosa. U nekim ranijim člancima također je kritički propitivao smisao i ulogu svjetskog etosa. On polazi od teze da je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće bilo neupitno povjerenje u prirodne znanosti i da one mogu riješiti svjetske probleme. Orijentacija prema progresu zasnivala se na znanosti. Zato bi pitanje o svjetskom etosu u to vrijeme izazvalo brojna nerazumijevanja. Znanost je uistinu pridonijela općem blagostanju čovječanstva na svim kontinentima i društvima, ali je jednako tako pridonijela razvoju modernih oružja i povećanju opasnosti uništavanja.

Za razliku od prije stotinu godina, danas mnogi nisu više optimisti u znanost kao spasonosnu polugu u razrješavanju ekoloških, socijalnih, mirotvornih i razvojnih deficita što su se nagomilali u 20. stoljeću. Mnogi se orijentiraju na etička pitanja kao spasonosnu formulu. Glede toga Altner kritički primjećuje da ideja svjetskog ethosa koju naročito zastupaju Hans Küng i Karl-Josef Kuschel u uvjetima globalnog tržišta nije dovoljno učinkovito sredstvo. Njegova je zamjerka da ovi autori nedovoljno reflektiraju tržišni mehanizam i privrednoznanstvenu logiku koja iza njega stoji, pa se čini kao da su s onu stranu etičke refleksije i da bi se mogli

samo podnošljivom socijalnoetičkom kontrolom ograničiti (13).

Povezivanje znanosti i etike postalo je nezaobilazno. Altner se kritički odnosi prema etičkim dvojabama u zaštiti okoliša koje se temelje na antropocentričnoj ili biocentričnoj etici. Obje pozicije zajedno mogu zatvoriti cijeli krug različitih moralnih ponašanja i djelovanja, a oslanjanje samo na jednu poziciju svakako je polovično rješenje. Jer, isticanje dostojanstva čovjeka bez priznavanja dostojanstva stvorenjima – u antropocentričnoj etici, ili proklamiranje novog etosa u međunarodnim ugovorima o održanju biološke raznolikosti, kao odvojene pozicije nisu zadovoljavajuće rješenje.

Prirodnoznanstveni spoznajni proračun mora biti etički reflektiran kako bi razvoj simbiotičke kulture u kojoj priroda dolazi do ljudske svijesti i oslobađa nove oblike spoznaje i tehničke prakse. Altner ovdje ponovno ističe svoje poznato stajalište da bez »strahopoštovanja pred svekolikim životom nema svjetskog etosa za tehničku civilizaciju 21. stoljeća« (15).

Barbara Mettler-von Meibom u članku **Odgovornost ekonomskih elita** piše o nekim obilježjima etički odgovornog djelovanja ekonomskih elita, posebice danas u kontekstu razumijevanja ekonomskog djelovanja kao održivog. Pitanje odgovornosti motivirano je (a) činjenicom da su elite (u politici, gospodarstvu, obrazovanju) također pridonijele katastrofalnoj političkoj, socijalnoj i ekološkoj bilanci 20. stoljeća i (b) stajalištem da – ako ekonomsko djelovanje treba biti održivo – osobine vođa sa svojom punom snagom moraju biti za prijelaz u jednu drugačiju budućnost.

Autorica smatra da su elite u 20. stoljeću pridonijele teškom nasljeđu (za buduće generacije) i to na političkom, socijalnom i ekološkom polju. Što je do toga dovelo i koji su uzroci propusta, jedno je od središnjih pitanja na koje treba odgovoriti želimo li prakticirati odgovorno ophođe-

nje elita s moći. U tom smislu autorica nastoji skicirati kako takvo djelovanje može poduprijeti ekološku transformaciju u ekonomskom polju djelovanja, te kratko razmatra strukturne, personalne, spiritualne i kulturalne dimenzije.

Strukturna dimenzija sadrži »načelo konkurencije«, nasljeđe vojnostrateškog mišljenja koje uključuje kontrolu, sigurnost, pobjedu, itd. Druga strana tog načela je izrabljivanje ljudi i prirode. Ekološkom razumijevanju konkurencije potrebno je očuvati »zajedničke osnove življenja«. To je naročito važno za menadžere, pa podsjeća na izjavu američkog menadžerskog savjetnika Gary Lawrencea: *Make greed work in the public interest.*

Personalna dimenzija sve više postaje značajna u ekonomiji. Ispunjavanje zadaća što se traže od menadžera može biti učinkovito ako on posjeduje visoku unutarnju složenost koja mu omogućava brzo reagiranje na promijenjene okolnosti. Jedna od važnih osobina je da njegovi suradnici imaju dovoljno otvorenog prostora za kreativnost i samoorganizaciju.

Zanimljiva je autoricina teza da je nova orijentacija poduzetničkog djelovanja s etičko-moralnog stajališta, povezana sa značenjem spiritualnih vrednota. U tom smislu upozorava na neke studije i debate u anglosaksonskom jezičnom području kojima je to zajedničko obilježje. Pripomenimo i to da je kao moto članka navela citat koji glasi: »Vođenje je nusprodukt spiritualiteta«.

Pored ovih dimenzija značajna je i kulturna dimenzija. Danas su nam potrebne vodeće osobe koje »normativno i stvarno prakticiraju kulturu obzirnosti prema ljudima, biljkama i životinjama. Potrebni su nam nositelji moći koji su se osobno i sa snagama što su im na raspolaganju, spremni uključiti u proces transformacije i koji ovu kulturu u demokratskom, razvojno-otvorenom procesu u njezinoj sadašnjoj organizaciji žive i primjenjuju«.

U zaključku kaže da gospodarstvo treba nove vodeće snage, ali drugačije od dosadašnjih. Pripadnost eliti ne znači naprosto uporaba raspoložive moći, nego osobina pojedinca – »jedinstvo misli, riječi i čina«, kojom će oprezno pristupiti prema susvijetu (*Mitwelt*) čovjeka, životinja i biljaka, a takvo ophođenje obikovati kao uzor u odnosu prema gospodarskoj moći drugih.

Ernst Ulrich von Weizsäcker u prilogu pod naslovom **Ekologija, ekonomija i politika**, analizira odnos ovih triju entiteta kao pitanje uloge i moći politike u odnosima između proizvodnje i konzuma s jedne i politike s druge strane. Njegova središnja teza je da su se ekologija, ekonomija i politika u posljednjih nekoliko desetljeća razdvojili ali se mogu u novim izazovima ponovno susresti. Naravno snage koje ih povezuju drugačije su od onih prije trideset godina.

Weizsäcker, naime, objašnjava da je reakcija na neke probleme u zaštiti okoliša, primjerice **Greenpeacea** protiv izlova kitova, ili lokalnih protesta protiv zagađivanja, bila jednostavnija, a politika određenija. Danas, u vrijeme globalizacije ekoloških posljedica problemi su drugačiji, jer se oni predstavljaju u sintagmi »priroda« na kompleksan način. Protiv koga protestirati, primjerice, zbog efekta staklenika, smanjivanja biološke raznolikosti, itd. protiv »neodrživosti«? Kako političari mogu posredovati između proizvođača (privreda) i potrošača koji troše prirodu i općih zahtjeva za smanjenje zahvata u prirodu, tj. održivosti. Weizsäcker smatra da se ova dilema može razriješiti na dva načina. Po pesimističnom pristupu može se sačekati dok sami proizvođači i potrošači ne spoznaju da im je preostalo jedino da ograniče svoje proizvodne i konzumentske zahtjeve. U tom slučaju politika stoji pred problemom raspodjele koji može doći u situaciju nerješivosti, a tada nastupa rat. U optimističnoj varijanti, koju autor podržava, klasičan angažman politike – koja zagovara ugro-

žene – nije moguć, jer ugroženi još nisu rođeni. Zato je potrebno svaku učinkovitu revoluciju (mada je i kratkoročna) kao pionirsku nagraditi, a kazniti rasipnike i kolebljivce. U poreskoj reformi autor vidi pozitivan korak u takvoj kratkoročnoj strategiji.

Posebno bih ovdje istaknuo prilog dvojice autora Udo Ernst Simonisa i Franka Biermanna pod naslovom **Inovacija politike na globalnoj razini**. Riječ je o temi kojom su se bavili u nekim ranijim radovima. Primjerice, Simonis, U. E./Hg/ 1996. (1998). **Weltumweltpolitik. Grundriss und Bausteine eines neuen Politikfeldes (Svjetska ekološka politika. Nacrt i temelji novog polja politike)**. Berlin. Sigma. Ovdje je ideja o osnivanju nove svjetske organizacije za okoliš i razvoj sažeto i pregledno izložena kao svojevrsni nacrt prijedloga.

Autori polaze od teze o sasvim izvjesnim novim krizama koje se i najdrastičnije izražavaju u ratnim sukobima u različitim svjetskim prostorima. Takve krize su i ekološke krize. S druge strane međunarodne konvencije o zaštiti okoliša (primjerice, o zaštiti klime, zaštiti biološke raznolikosti itd.) nisu se pokazale učinkovite koliko se to očekivalo, pa to ukazuje na potrebu reforme institucionalnog sustava u međunarodnoj ekološkoj i razvojnoj politici. Autori kažu »...zato mi plediramo za osnivanje svjetske organizacije za okoliš i razvoj (*World Environment and Development Organization*) kao nove posebne organizacije Ujedinjenih nacija«. Tekstu je priložena i skica ove organizacije.

U objašnjenju zašto je ona potrebna kažu da se radi o tri zadaće: o povećanju službene vrijednosti svjetske ekološke i razvojne politike kod nacionalnih vlada, međunarodnih organizacija i privatnih aktera; prenošenju dosadašnje suglasnosti (sporazuma) u zajedničko institucionalnog polja radi rješavanja aktunih problema i ciljeva, te o povećanju kapaciteta djelovanja. WEDO bi trebala UNEP –

UN ekološki program, CSD – Komisija za održivi razvoj, eventualno UNDEP – UN program razvoja i različite sekretarijate pojedinih konvencija integrirati, a surađivala bi s Bretton–Woods–Organization (Svjetska banka i Monetarni fond) i WTO (Svjetska organizacija za trgovinu).

Prijedlog je zanimljiv i vjerojatno će naći na brojna odobravanja, a naravno i na otpore. Jedan od glavnih razloga otporima može biti utjecaj ove organizacije na ograničavanje nacionalnog suvereniteta. (Ograničavanju se inače protive dvije značajne zemlje – SAD i Kina). Dosađajuća praksa međunarodnih konvencija u oblasti zaštite okoliša pokazala je da je nužno dobrovoljno odricanje nacionalnih država od dijela ekološkog suvereniteta u cilju postizanja općeg dobra – zaustavljanja globalnog zagađivanja i odgovornog upravljanja ekološkim režimima.

* * *

Drugi dio *Godišnjaka* sadrži četiri teme s brojnim autorima. Radi opsega ovog prikaza navest ćemo samo autore i radove:

1. *Mobilnost kao tema budućnosti*. O njoj pišu: Matthias Bergmann/Thomas Jahn (Ekološki podnošljiva mobilnost), Rudolf Petersen/Georg Wilke (Kako može gradski promet postati ekološki?), Anna Kindhäuser (Besplatan bus umjesto izgradnje ulica (Strassenbau): primjer Hasselta), Andreas Knie/Markus Peterson (Samopokretljivost kao nova prometna usluga) i Norbert Gorssen (Ekološke posljedice avioturizma);

2. *Zaštita vode kao zadaća budućnosti*: Sandra L. Postel (Nedostatak vode i globalna sigurnost prehrane), Helmut Lehn (Održivo ophođenje s vodom), Klaus Lanz (Politika vode u Europi – Pogled unazad i izlaz) i Thomas Kluge/Engelbert Schramm (Voda u gradu);

3. *Zaštita tla kao zadaća budućnosti*: Lenelis Kruse–Graumann (Da bi zaštitili tlo, najprije ga moramo imati pod noga-

ma), Christoph Ewen (Zaustaviti potrošnju površina i tla – ali kako?), Benno Pilardeaux (Konvencija o pustinjama – na putu prema ugovoru o zaštiti tla?) i Martin Held (Pledoaje za međunarodnu konvenciju o tlu);

4. *Za i protiv energije vjetra*: Thomas Mock (Energija vjetra – razaranje prirode i krajolika kroz vizualiziranu energetske politiku), Klaus Rave (Energija vjetra – tehnologija s budućnošću) te Günter Altnier (Vjetrenjače visoke kao Kölnska katedrala).

* * *

U trećem dijelu – *Disput: godina 2000 – vrijeme za promišljanje* konfrontiraju se argumentacije dvaju autora: Michael Müller (Ekologija i demokracija – manifest za više pravednosti) koji zastupa tezu o intervencijama u sustavu i autora Tyll Necker (Održivost – intervencijom ili inovacijom?) koji zastupa tezu o većoj važnosti inovacija i s tim u svezi kritizira zahtjeve o kojima Müller govori u svom članku.

Četvrti dio *Godišnjaka* donosi drugi dio novije povijesti ekološke politike u Njemačkoj (Edda Müller), a peti *Primjeri, iskustva, ohrabrenja* priloge devetorice autora: Thorben Becker/Axel Volkery – o zaštiti klime, Ulrich Grober – o ekološkom iskustvu jednog naselja, Walter Seidel – o regionalnoj flori, Jobst Kraus – Rio, Rim i crvena molitva, Petra Stephan – o ekoturizmu, Peter Bothe – o oznakama roba, Maik Farthmann – o primjeru ekološke komunikacije poduzetništva, Silke Hermann/Heike Leitschuh–Fecht – o uspješnosti poduzetništva u kontekstu održivosti i Klaus Kraemer – o održivosti kao komunikacijskom problemu.

Godišnjak donosi i uobičajene priloge u poglavlju *Tragovi*, a u *Dodatku* su predstavljeni neki ekološki instituti.

Zainteresirani za pojedine teme o kojima je *Godišnjak* pisao, mogu se informirati u

preglednom registru svih dosada objavljenih naslova članaka od 1992.–2000. godine prema pojedinim problemima. Navest ćemo samo osnovne natuknice skupina radova: Agenda 21, rad, graditeljstvo, biološka raznolikost, zaštita tla, rasprava o kemiji, obnova sela i gradova, energetska politika, svjetski skupovi, menadžment Zemlje, prehrana, odgoj, Europa, istraživanje, žena, gen-tehnika, Zaljevski rat, djeca, klimatska politika, krajolik, poljoprivreda, način življenja, mediji, medicina, otpad, zaštita prirode, ekološka ekonomija, ekološki principi, Istočna Europa, filozofija, psihologija, naoružanje, tijekovi materijala, tehnologija, zaštita životinja, turizam, ekološki savjeti, ekološki pokreti, ekološki instituti, ekološka politika, ekološki ustav, ekološko opažanje, prometna politika, šume, voda, gospodarstvo i budućnost.

Ivan Cifrić

Ivan Cifrić

BIOETIKA I EKOLOGIJA

Bioetičke i ekološke teme u sociološkoj perspektivi

Matica hrvatska Zaprešić, Zaprešić, 2000., 222 str.

Matica hrvatska u Zaprešiću objavila je knjigu Ivana Cifrića pod naslovom *Bioetika i ekologija. Bioetičke i ekološke teme u sociološkoj perspektivi*. To je šesta knjiga u Znanstvenoj biblioteci u kojoj su dosada tiskane knjige Marka Samardžije (*Filološki portreti*), Nikole Skledara (*Obzorje suvremenosti; Umsko i nadumsko*), Stjepana Ivšića (*Jezik Hrvata kajkavaca*) i Stanka Jambreka (*New age i kršćanstvo*).

Tematika o kojoj autor piše u ovoj knjizi aktualna je posljednjih nekoliko godina u sociološkim krugovima i u Hrvatskoj. Podsjećamo da je autor 1998. godine organizirao znanstveni kolokvij o bioetici te

da su priopćenja objavljena u zborniku pod naslovom *Bioetika*. U ovoj knjizi Cifrić na izvjestan način zaokružuje svoje višegodišnje bavljenje ovom problematikom, što ne znači da jenjava njegov interes za ovu znanstvenu disciplinu.

Cifrića kao sociologa primarno ne zanimaju filozofsko-etička disciplinarna pitanja nego sociološke dimenzije perspektiva života ljudskog roda i uopće života u kontekstu znanstveno-tehnološkog napretka i mogućnosti manipulacije oblicima života. Dakle, bioetičkim pitanjima se bavi u općem ekološkom kontekstu, kao problemom teorijske i socijalne percepcije. Glavni *motto* knjige biocentrična je poruka Alberta Schweitzera: »Ja sam život koji želi živjeti, usred života koji želi živjeti«. Tako je čitatelj već na početku ove sociološke rasprave usmjeren prema problemu razumijevanja odnosa prema životu kao bioetičkom problemu zapadnoeuropske civilizacije. Autor navodi i poznatu poruku Ivana Pavla II u *Evangelium vitae* da će suradnja onih koji vjeruju u vrijednost života izbjeći poraz civilizacije od nepredvidivih posljedica.

Knjiga sadržava dva dijela. Prvi dio nosi naslov *Bioetička pitanja i suvremeni svijet* (9-104 str.), a drugi *Odgovornost za život i okoliš* (107-199 str.). Svaki od njih ima nekoliko poglavlja s potpoglavljima. Na kraju je popis korištene literature (201-210 str.), kazalo imena (215-219 str.), sažetak na engleskom jeziku (211-213 str.) i bilješka o autoru (221-222 str.).

U prvom poglavlju *Život i okoliš* autor piše o aktualnosti bioetičke problematike u suvremenom svijetu čemu je naročito pridonijela tematika genetskog inženjeringa i mogućnost intervencije u ljudski genom. Ta činjenica za autora otvara mogućnost novih promjena. Za razliku od čovjekove biološke (»prve«) i socijalne (»druge«) prirode na pragu je njegova »treća priroda«. Otvara li to mogućnost »skraćivanja evolucije« s nepoznatim posljedicama?